

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Mielikäinen, Aila

Title: Miten murteista puhutaan?

Year: 2016

Version: Published version

Copyright: © Mielikäinen

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Mielikäinen, A. (2016). Miten murteista puhutaan?. *Kielikello*, 49(4), 6-8.
<https://www.kielikello.fi/-/miten-murteista-puhutaan>

... [Murteet ja slangi](#) > Miten murteista puhutaan?

MURTEET JA SLANGI

Miten murteista puhutaan?

Murteet kiinnostavat kielentutkijoiden ohella myös ns. maallikoita, joiden tapana nimetä murteita ja luonnehtia niiden ominaispiirteitä ovat oma mielenkiintoinen tutkimuskohteensa.

Murteet ovat pitkään olleet suosiossa. Viime vuosikymmeninä virinneessä kansanlingvistiksessä tutkimuksessa on alettu selvittää ei-kielitieteilijöiden eli ns. maallikoiden murrekäsitteitä. Mitä murteita he erottavat, millaisia murrepiirteitä he tunnistavat ja miten he asennoituvat niihin? Yhtenä tutkimuskohteena on ollut *metakieli* eli se, miten murteista puhutaan ja millaisia ilmauksia tuo puhe sisältää.¹

Suomalaiset ovat ainakin 1700-luvulta lähtien tehneet havaintoja lähinaapureittensa puheenparresta. Piirteistä, jotka ovat poikenneet omasta murteesta, on muotoiltu jäljittelemällä sananparsien kaltaisia repliikkejä, sanontoja ja nimittelyjä. Havainnot ovat olleet tarkkoja, ja matkimuksia on usein höystetty toistolla, liioittelulla, riimeillä tai sanaleikeillä, kuten repliikeissä *Misä, täsä, Hännäläsä* (Keski-Pohjanmaa) ja *Ei suav vettöö lämmöö leipöö pitkim pöytöö* (Etelä-Savo).

Kulttuuriset ja yhteiskunnalliset muutokset ovat sekoittaneet murrerajoja ja tasoittaneet entisten aluemurteiden ominaispiirteitä. Jotkin murrepiirteet ovat irtautuneet alkuperäisestä alueellisesta taustastaan ja siirtyneet ilmaisemaan kielenkäytön tilanteisia, tyyllisiä tai persoonallisia vivahteita. Näin on käynyt esimerkiksi *mie, sie* -pronomineille, jotka eivät ole enää pelkästään karjalaisten puhutavan merkkejä. Muutosten myötä on muuttunut myös suomalaisten tapa puhua murteista. Murteiden alueellinen tuntemus on laajentunut, mutta nyt sitä ohjailevat suuressa määrin omat sosiaaliset verkostot sekä median ja

murrekirjallisuuden luoma kuva. Havainnot ovat monipuolistuneet, mutta ne ovat usein ylimalkaisempia kuin ennen.

Vanhoissa murrematkimuksissa on toisinaan pilkattu muutakin kuin kielenkäyttöä. Sellaiset nimitykset kuin *Jämsän ylypiit* [ylpeät], *Korplahen koriit* [koreat] kohdistavat ivan sekä murrepiirteeseen että murteenpuhujiin. Vanhat heimostereotyypit kieroista savolaisista, hitaista hämäläisistä tai jäyhistä pohjalaisista elävät yhä, ja lisäksi on syntynyt uusia stereotyyppisiä käsityksiä muun muassa kaupunkilaisista, maalaisista tai helsinkiläisistä. Murteita ja muuta kielenkäyttöä kuvataankin usein ihmisiin viittaavilla piirteillä: *iloista, ystävällistä, miehekästä, leuhkaa, tylyä*. Yleisimmin murteisiin suhtaudutaan kuitenkin myönteisesti tai kielteisesti sellaisin sanoin kuin *kiva, hauska, mukava* tai *ärsyttävä, kauhea, ällö*. Näiden vastakkaisuuksien ohella kiinnitetään nykyään huomiota myös vieraan murteen ymmärtämiseen, kuten sanat *vaikeaselkoinen, hankala, outo* ja *omituinen* ilmaisevat.

Murteista tehtyjä havaintoja

Olennaista on se, että kansanomaisessa murrepuheessa arvioidaan murteita subjektiivisesti omasta taustasta käsin. Havainnot perustuvat vertailuun. Vieraan kuuloisia ilmauksia vertaillaan nykyään paitsi omaan puhetapaan myös yleis- tai kirjakieleen. Ensi vaikutelma tulee usein siitä, miten ”murteelliselta” puhe kuulostaa. Myös vanhojen aluemurteiden murteellisuusasteessa on huomattu eroja: esimerkiksi Turun ja Rauman seudun murteita, eteläpohjalaisia murteita tai savolaismurteita kuvataan sanoilla *leveä, vahva, voimakas, paksu* ja *syvä*, Keski-Suomen murretta ja Jyväskylän puhekieltä sanoilla *laimea* ja *väritön*. Siinä missä oma murre oli menneinä vuosisatoina *puhdasta* muiden ”murtavaan” puhetapaan verrattuna, nyt omaa kielenkäyttöä tai kotiseudun murretta pidetään *tavallisena, normaalina* tai *neutraalina*.

Vanhojen murrematkimusten tavallisimpia kohteita ovat kirjakielen *d*:n länsimurteiset vastineet *r* ja *l*. Niiden käyttäjät ovat puhuneet toisistaan *ällän lälläjjinä* ja *ärrän pärrääjjinä*. Hämäläinen *l* on käytännöllisesti katsoen väistynyt murteista, mutta *r* kiinnittää edelleen huomiota. Aina ei havainnoissa kuitenkaan eroteta *d*:n vastinetta (*pitää* : *pirän*) ja muuta *r*:n ääntämystä, joka vaihtelee länsisuomalaisten puheessa. Tavallista vahvempi *r* on pantu

merkille muun muassa tamperelaisten ja porilaisten puheesta; sitä kuvataan *pärähtäväksi*, *sorahtavaksi*, *surisevaksi* tai *täristetyksi*.

Helposti tunnistettavia murrepiirteitä ovat nykysuomalaisten mielestä svaa- eli välivokaali (*kolome*), yleisgeminaatio (*mittään*), alkuperäisen *h:n* säilymä (*tullahan*), savolainen diftongiutuminen (*sua, jää*) ja persoonapronominit *mie, sie*. Sen sijaan muoto-opillisista aineksista, siis taivutusmuodoista ja liiteaineksista, on vain vähän havaintoja. Esimerkiksi Turun seudun *si*-imperfekti (*sanosin* 'sanoin') ja savolaiset *kin*-liitteen vastineet (*minnäi* 'minäkin', *vierassii* 'vieraskin') tulevat tutkimusaineistoissa esiin melko harvoin. Myöskään sellaisia piirteitä, jotka ovat säilyneet nykypuhekielen aineksina eri puolilla Suomea, ei pidetä enää murteellisina. Vaikka loppuheitto eli sanojen loppuvokaalien kato tunnistetaan hyvin Turun seudun murteista (jäljittelynä *meil Turuus*), muista murteista jäänyttä *si*-loppuisten muotoryhmien loppuheittoa (*lähtis, sun kirjas*) ei mainita murrepiirteenä.

Silloinkin kun murteiden leimallisimmat piirteet ovat kadonneet, murteesta on saattanut jäädä jäljelle sävelkulku (intonaatio), rytmi tai muu ääntämykseen liittyvä seikka. Turkulainen tai raumalainen kielenkäyttäjä on tunnistettavissa, vaikka hän pyrkisi puhumaan yleiskieltä, ja muidenkin murteiden sävy kuuluu helposti läpi muuten murteettomasta puheesta. Murre-erona mainitaan usein *nuotti* 'intonaatio', ja sävelkulun ja puherytmin eroihin viittaavat havainnot *laulavista, pomppivista, töksähtelevistä* ja *valittavista* murteista. Murteita saatetaan kuvata myös *naukumiseksi, miukumiseksi, määkymiseksi* tai *määkimiseksi* ja *kiekumiseksi*. Nämä vaikutelmat perustuvat joissakin tapauksissa kaakkoissuomalaisten *mie*-pronominiin ja länsisuomalaisten *mää*-pronominiin.

Uusia metakielen keinoja

Jäljitelmät ovat yksi tapa puhua vieraasta murteesta kansanomaisesti, arkihavaintojen pohjalta. Matkimisilmiö on tuttu vieläkin, vaikka nykykulttuurissamme ei enää synny entisen perinteen kaltaisia sananparsia. Niiden sijasta murteita matkitaan lyhyillä lausahduksilla tai yksittäisillä sanoilla: *kui sää ny sillai, em mää vaan tiä, voe tokkiisa, ookkonä(ä) Oulusta*. *Ookkonä*-kysymys on kuitenkin kehittynyt pitemmäksi luetteloksi, sillä se on ehtinyt saada jatkokseen useita lisäkysymyksiä, kuten *pelekääkkönää polliisia*. Irrallisiin sanaesimerkkeihin

turvaudutaan varsinkin silloin, kun jotain piirrettä on vaikea selittää tai kuvata: *Turkkusse, pohojalaanen, jänkhä, savvoo*.

Nykysuomalaisilla on murteista puhuessaan hallussaan monia erityyylisiä ilmaisutapoja. Lähimpänä tieteellistä kieltä ovat kouluopetuksesta tai muusta kielenkäytöstä mieleen jääneet termit, kuten vierasperäiset sanat *konsonantti* ja *vokaali* sekä erikoistermit *intonaatio*, *aksentti*, *tempo* ja *nasaali* 'nasaalisuus' tai *nasaalinen*. Näitä käytetään murrepiirteiden ja murre-erojen kuvauksissa: "vokaaleiden laitto konsonanttien väliin" (*teherään* 'tehdään'), "keskisuomalainen hiukan sanoja venyttävä intonaatio", "helsinkiläinen nasaali" (nasaalinen ääntämys).

Huomattavasti tavallisempia ovat silti kieleen ja puhumiseen viittaavat yleiskielen sanat: *kirjain, tavu, sana, lausua, sanoa, puhua, painottaa*. Näitä käytetään kansanomaisemmalla tavalla kuin kielentutkimuksessa: *kirjain* vastaa äännettä, *sana* ja varsinkin *muresana* mitä tahansa murteellista äänne- tai muotoasua. Eri murteissa *sanat sanotaan* tai *lausutaan* eri tavalla, ja *painolla* tai *painottamisella* voidaan viitata murteen yleissävyn lisäksi erillisiin piirteisiin. Esimerkiksi turkulaiset *painottavat* sanoja eri tavalla kuin muut, ja pohjoiskarjalaisten erikoisgeminaatio (*maittoo, leippää*) "kuulostaa siltä kuin voimakas paino olisi viimeisellä tavulla".

Murteentutkijoiden erikoissanastolle on luotu myös kansanomaisia termimäisiä vastineita. Moniin länsi- ja itämurteisiin kuuluva yleisgeminaatio (*mittään, opettellee*) on yleisimmin *tuplaamista*, savolainen diftongiutuminen (*mua, piä*) puolestaan *vääntämistä*. Muita usein käytettyjä termistyneitä sanoja ovat edellä mainittu *nuotti* sekä äänneissä ja sanoissa havaittu *venytys* (*venyä, venyttää, venytellä*). *Venytyksellä* tarkoitetaan muun muassa toisen tavun vokaalin pitenemistä, jollaista on havaittu turkulaisten ja jyvääskyläisten puheessa: *Turuus, Jyvääskylää*.

Murteiden tuntemista koskevissa kyselyissä on tullut runsaasti esiin kuvailevaa, ekspressiivistä sanastoa. Se paljastaa usein, miten puhuja asennoituu murteisiin. Puheliaina pidettyjen itäsuomalaisten murteet ovat *pajatusta, papatusta, pälätystä, molotusta* tai *koilatusta*. Mikä tahansa itselle vieras murre on *mongerrusta*. Asenteellinen vivahde on myös sanoissa *polina, mutina, höpinä, höpötys* ja *kälätys* sekä *honottaa, hölöttää, kailottaa* ja *sössöttää*.

Murresekoituksiin suhtaudutaan yleensä kielteisesti, ja sekamurretta – myös omana puhekielenä – pidetään *hölötyksenä* tai *sössötyksenä*. Ekspressiivisiä ovat lisäksi eräät

ääntämykseen liittyvät ilmaukset. Länsisuomalaisten *r*-äänteen lisäksi on usein kuvattu helsinkiläisten *s*:ää: *käärme-s* tai *city-s* on *sihisevä, sihahtava, suhahtava* tai *sössäävä* eli sitä *suhautellaan* tai *suhisutellaan*.

Toisinaan murteiden kuvailussa turvaudutaan yleissanoihin *juttu, homma, hässäkkä* ja *systeemi*, joilla nykyisessä puhekielessä voidaan viitata melkein mihin tahansa. Joissakin murteissa säilyneestä *h*:sta (*tullahan*) puhutaan *h-homma* ja *h-hässäkkänä* ja murteellisista persoonapronomineista *mä, sä -juttuna, mie, sie -juttuna* ja *nää-juttuna* (*nää* 'sinä'). Savolainen diftonginreduktio (*aeke*) on yksinkertaisimmillaan *ää-systeemi: käämään* 'käymään'. Jo vanhoista murteista tuttu ilmaustyyppi *puhua h:n päälle* tai *päältä* on yhä käytössä, ja sitä voidaan soveltaa muihinkin äänteisiin (*r, s*).

Maallikoiden ja murteentutkijoiden kieli

Siinä missä kielentutkijat käyttävät murteista mahdollisimman neutraalia ja täsmällistä metakieltä, maallikot kuvaavat murteita monella tapaa vapaammin. Murteentutkijat määrittelevät murrepiirteitä muun muassa äänteissä tapahtuneiden muutosten perusteella: äänteet voivat esimerkiksi *pidetä, lyhetä, geminoitua* tai *kadota*. Maallikot kiinnittävät enemmän huomiota murteenpuhujiin. Äänteiden sijasta he osoittavat usein sen, mitä kielenkäyttäjät tekevät: eteläpohjalaiset "puhuvat venyttäen", lappilaiset "käyttävät *h*-kirjainta" ja savolaiset "muuttavat *i*:n *e*:ksi" (*aeke*).

Toinen ero murteentutkijoiden metakieleen on ilmausten monimerkityksisyys eli polysemia. Samalla sanalla kuvataan useita eri kielenpiirteitä tai muitakin kielenilmiöitä. Esimerkiksi *venyttäminen* tai *venytys* viittaa paitsi vokaalien pitenemiseen (*Turuus*) myös geminaatioon (*vennyy*), diftongien oikenemiseen (*pohojalaanen*), diftonginreduktioon (*Kaappahalli*) ja *mää, sää* -pronomineihin. Monimerkityksisyyden lisäksi kansanomaisessa terminologiassa on runsaasti synonymiaa: samaa piirrettä tai ilmiötä ilmaistaan monin eri tavoin. Esimerkiksi *svaa*- eli välivokaalista (*kolome*) on käytössä sellaisia ilmauksia kuin *välivokaali, lisäkirjain, ylimääräinen kirjain* (tai *vokaali, tavu*), *tulla lisää* (kirjaimia) ja *lisätä kirjaimia* (tai *vokaaleja, tavuja*).

Kansanomainen tapa puhua murteista osoittaa, miten monipuolisesti kieltä voidaan havainnoida ja käsitellä silloinkin, kun sen ilmiöitä ei pystytä analysoimaan kielentutkimuksen keinoin tai nimeämään tieteellisin termein. Kansanlingvistinen metakieli paljastaa, mitä murteista ja slangista tunnustetaan, miten noita havaintoja hahmotetaan ja millaisia vaikutelmia puhutun kielen vaihtelut herättävät. Tätä metakieltä ei voi oikeastaan verrata tieteelliseen kieleen, vaan sitä on tarkasteltava omana tyyli­lajinaan. Siinä ilmaukset ja kielenkäytön tavat ovat subjektiivisempia ja samalla värikkäämpiä kuin objektiivisuuteen, tarkkuuteen ja taloudellisuuteen pyrkivässä murteentutkimuksen metakielessä.

Kirjallisuutta:

Mielikäinen, Aila – Palander, Marjatta 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

¹Tämä ja Marjatta Palanderin kirjoitus (tässä lehdessä) perustuvat tutkimukseen, joka on tehty 1990–2000-luvulla laadittujen opinnäytteiden ja muiden suomalaistutkimusten pohjalta (Mielikäinen–Palander 2014). Näiden esimerkeistä on poimittu ilmaukset, joita on käytetty murteiden ja murrepiirteiden nimeämisessä, määritelmässä ja kuvailuissa. Alkuperäisten tutkimusten aineistot on kerätty pääosin suullisin ja kirjallisin haastatteluin, joissa on mm. kysytty itselle tuttuja murteita ja niiden piirteitä ja pyydetty luonnehtimaan omaa puhekieltä tai erilaisten ryhmien kielenkäytön eroja.

KIRJOITTAJA

[Aila Mielikäinen](#)

Kirjoittaja on Jyväskylän yliopiston suomen kielen emeritaprofessori.

JULKAISTU

[4/2016](#)

VUODEN MUUT JULKAISUT

[2016](#)

AVAINSANAT

[asenteet](#) [murteiden jäljittely](#) [murteet](#) [kielen vaihtelu](#)

JAA SOSIAALISESSA MEDIASSA

Takaisin ylös

Kielikello

Kielikello on Kotimaisten kielten keskuksen julkaisema lehti, jossa kirjoitetaan yleistajuisesti kielestä ja kielenkäytön kysymyksistä. Kielikello on tarkoitettu kaikille kielestä kiinnostuneille. Lehti ilmestyi painettuna vuosina 1968–2017. Vuodesta 2018 alkaen se on ilmestynyt vain verkossa, jossa se on maksutta kaikkien luettavissa.

ISSN 2489-7698

Julkaisija Kotimaisten kielten keskus

- [Kielikellon arkisto](#)
- [Kielikellon hakuohje](#)
- [Kielikellon käyttöehdot](#)
- [Tilaa Kielikellon uutiskirje](#)

Ota yhteyttä

Vastaava toimittaja Sari Maamies
puh. 0295 333 255
sari.maamies[at]kotus.fi

Toimitussihteeri Henna Leskelä
puh. 0295 333 266
henna.leskela[at]kotus.fi

Toimituksen osoite
Hakaniemenranta 6
00530 Helsinki
kielikello[at]kotus.fi (ei kielineuvontaa)

- [Kielikysymykset: Kotimaisten kielten keskuksen kieli- ja nimineuvonta](#)
- [Kotimaisten kielten keskuksen verkkosivut](#)

[Tietosuoja](#) [Evästekäytännöt](#) [Saavutettavuusseloste](#)

Kotimaisten kielten keskus
INSTITUTET FÖR DE INHEMSKA SPRÅKEN